

Sygn. akt VI ACa 904/11

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 marca 2013r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący – Sędzia SA – Małgorzata Manowska

Sędzia SA – Maciej Kowalski

Sędzia SO (del.) – Ksenia Sobolewska-Filcek (spr.)

Protokolant: –sekr. sąd. Agnieszka Janik

po rozpoznaniu w dniu 25 marca 2013r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa W. P., N. P. i D. P.

przeciwko E. S., B. P., J. K. (następcom prawnym M. K. (2)) oraz M. K. (3)

o zachowek

na skutek apelacji pozwanych

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 25 października 2010r., sygn. akt IV C 98/08

I. zmienia zaskarżony wyrok częściowo tj. W punktach pierwszym, drugim, i trzecim w ten sposób, że odsetki ustawowe od zasądzonych w tych punktach kwot zasądza od dnia 25 października 2010r. do dnia zapłaty, oddalając powództwo co do odsetek ustawowych od tych kwot w pozostałym zakresie;

II. oddala apelację w pozostałej części;

III. zasądza od E. S., B. P., J. K. oraz M. K. (3) solidarnie na rzecz W. P. kwotę 1.800 (jeden tysiąc osiemset) zł, a na rzecz N. P. i D. P. kwoty po 900 (dziewięćset) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania apelacyjnego.

Sygn. Akt VI ACa 994/12

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 25 października 2010r. Sąd Okręgowy w Warszawie zasądził od pozwanych – M. i M. K. (3), tytułem zachowku po S. P., na rzecz W. P. kwotę 99 330,04 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 15 października 2007r. do dnia zapłaty oraz na rzecz N. P. i D. P. kwoty po 52 954,20 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 15 października 2007r. do dnia zapłaty oraz oddalił dalej idące powództwo każdego z powodów i obciążył pozwanych kosztami procesu. W uzasadnieniu powyższego rozstrzygnięcia Sąd Okręgowy wskazał na następujące ustalenia faktyczne:

S. P. – prababka powodów – zmarła 29 października 2006r., a spadek po niej na mocy testamentu odziedziczyli córka – M. K. (2) i zięć – M. K. (3). Spadkodawczyni wydziedziczyła swoje wnuki – dzieci zmarłego przed nią syna – A. P.: wnuczkę – K. P. (1) oraz wnuków – K. P. (2) (ojca N. P. i D. P.) i M. P. (ojca W. P.). W skład spadku po S. P. wchodzi

gospodarstwo położone w M. o wartości 953 176,00 zł. W 1998r. M. P. – ojciec W. P. otrzymał od spadkodawczyni darowiznę w kwocie 2300 USD i złożył oświadczenie, iż zrzeka się roszczeń do spadku po niej.

Mając powyższe na uwadze Sąd Okręgowy, w oparciu o art. 991 k.c. uznał powództwo każdego z powodów za zasługujące na uwzględnienie co do zasady. Choć bowiem ojcowie powodów zostali przez spadkodawczynię wydziedziczeni, czyli pozbawieni prawa do zachowku, jednak wydziedziczenie nie obejmuje ich dzieci – powodów, którzy mają prawo do zachowku po zmarłej prababce, a w związku z tym, że powodowie są małoletni, przysługuje im po 2/3 w udziałach spadkowych, które przysługiwałyby ich ojcom. Nie ma przy tym znaczenia, że M. P. zrzekł się spadku po S. P., ponieważ jego oświadczenie woli nie obejmuje dalszych zstępnych. Ustalając wartość spadku Sąd Okręgowy oparł się na ustaleniach opinii biegłej M. K. (4), która nie była kwestionowana przez żadną ze stron. Sąd Okręgowy wziął też pod uwagę, że ojciec W. P. otrzymał od spadkodawczyni darowiznę w postaci 2300 USD, która zgodnie z art. 996 k.c. podlega odliczeniu przy ustalaniu wartości zachowku należnego również dalszemu zstępnemu spadkodawcy, niezależnie od czasu, w którym została dokonana, przy czym zgodnie z art. 995 k.c. wartość przedmiotu darowizny oblicza się według stanu z chwili jej dokonania i cen z chwili ustalania zachowku (kurs dolara z dnia wydania wyroku).

O kosztach postępowania Sąd orzekł na podstawie art. 98 k.p.c.

W apelacji od powyższego wyroku pozwani – M. K. (2) i M. K. (3), zaskarżając go w całości, wnieśli o oddalenie powództwa w całości, ewentualnie o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy sądowi I instancji do ponownego rozpoznania oraz podnieśli zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 316 § 1 k.p.c. poprzez dowolną ocenę zebranego w sprawie materiału dowodowego, a w szczególności nie uwzględnienia, że skoro spadkodawczyni wydziedziczyła wnuków, to wydziedziczone powinny być również ich dzieci.

Gdyby jednak stanowisko pozwanych oraz wnioski oparte na powyższych zarzutach nie znalazły uznania Sądu Apelacyjnego, pozwani wnieśli o rozłożenie każdej z zasądzonych na rzecz powodów kwot na raty.

Skarżący przypomnieli, że wydziedziczenie przez S. P. dzieci jej zmarłego syna A. P. było spowodowane nieutrzymywaniem kontaktów i nieinteresowaniem się życiem i zdrowiem spadkodawczyni w trakcie jej choroby i zarzucili, że sąd nie wziął pod uwagę, iż to M. K. (2) przez 5 lat sprawowała stałą i bezpośrednią opiekę nad matką, gdy ta z otwartą raną pooperacyjną leżała w łóżku i wymagała pomocy. Pozwana z tego powodu nie mogła podjąć żadnej pracy zarobkowej i jedynym żywicielem rodziny pozostawał wówczas M. K. (3). Cały ciężar pomocy i opieki nad S. P. spoczywał wyłącznie na pozwanych. Zdaniem pozwanych, skoro S. P. wydziedziczyła swoje wnuki, to nie chciała również by cokolwiek po jej śmierci otrzymały prawniki.

Skarżący podnieśli też, że sąd nie rozłożył na raty kwot zasądzonych na rzecz powodów, choć pozwani nie mają żadnych oszczędności pozwalających na jednorazowe zapłacenie kwoty 205.238,44 zł wraz z odsetkami ani, ze względu na swój wiek i niskie dochody, możliwości uzyskania kredytu bankowego. Tylko więc rozłożenie zasądzonych na rzecz powodów kwot na raty umożliwiłoby pozwany spłatę zobowiązań.

Po wniesieniu apelacji, przed skierowaniem sprawy na rozprawę apelacyjną, w dniu 21 lutego 2011r. pozwana M. K. (2) zmarła. Jej następcami prawnymi są: mąż M. K. (3), córki E. S. i B. P. oraz syn J. K. (k. 429). Następcy prawni spadkodawczyni zostali wezwani do udziału w sprawie w charakterze pozwanych. Wobec konieczności doręczenia B. P., której miejsce pobytu okazało się nieznane, odpisu postanowienia o podjęciu postępowania w sprawie z jej udziałem oraz zawiadomienia o rozprawie apelacyjnej, na wniosek przedstawicieli ustawowych małoletnich powodów, przewodniczący ustanowił dla niej kuratora (art. 143 i 144 k.c.).

Pozwany M. K. (3) oraz następcy prawni pozwanej M. E. S. i J. K., a także kurator ustanowiony dla nieznanej z miejsca pobytu B. P. poparli apelację.

Działający w imieniu małoletnich powodów W. P., N. P. i D. P. przedstawiciele ustawowi M. P. i K. P. (2) wnieśli o oddalenie apelacji.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja pozwanych zasługiwała na uwzględnienie jedynie w części.

Odnosząc się w pierwszym rzędzie do zarzutu błędnego ustalenia przez Sąd Okręgowy, jakoby wydziedziczenie przez spadkodawczynię dzieci A. P. obejmowało także powodów, Sąd Apelacyjny zważył, iż taka wola spadkodawczyni nie wynika z treści testamentu, a nadto, wskazane w testamencie przyczyny wydziedziczenia – zaniechanie kontaktów rodzinnych i opuszczenie w chorobie – nie mogą odnosić się do powodów, spośród których w dacie jej śmierci: N. P. miała 6 lat, W. P. miała 11 dni, zaś D. P. urodził się niespełna 6 miesięcy po jej śmierci. Nie mogła ich więc dotyczyć żadna z przyczyn wydziedziczenia wskazanych w art. 1008 k.c. Należy także wyjaśnić, że choć stosownie do art. 927 § 1 k.c. nie może być spadkobiercą osoba fizyczna, która nie żyje w chwili otwarcia spadku, to jednak dziecko w chwili otwarcia spadku (w chwili śmierci spadkodawcy) już poczęte może być spadkobiercą (a więc także jest uprawnione do zachowku), jeżeli urodzi się żywe (art. 927 § 2 k.c.). Dokonując zatem ustaleń faktycznych w sprawie niniejszej Sąd Okręgowy nie naruszył przepisów prawa procesowego i zgodnie z zasadami wskazanymi w Kodeksie cywilnym ustalił prawa powodów do zachowku po S. P..

W ocenie Sądu Apelacyjnego nie sposób także uznać, jakoby występując wobec pozwanych z żądaniem zapłaty należnego im zachowku powodowie nadużyli swego prawa. Wprawdzie pozwani wzięli na siebie ciężar wieloletniej opieki i utrzymania ciężko chorej spadkodawczyni, jednak wypełniali w ten sposób obowiązki ciężące na nich z racji bliskich więzi rodzinnych. Obowiązków tych zaś powodowie nie mogli wypełniać z racji swojego wieku. Tymczasem, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa spadkowego, prawa powodów jako członków najbliższej rodziny spadkodawczyni do otrzymania korzyści majątkowej ze spadku po niej, nawet wbrew jej woli, podlegają ochronie i mogą być realizowane właśnie w drodze służącego im zachowku.

Zgodnie z art. 991 § 1 k.c. zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni – dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadł przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach – połowa wartości tego udziału, tytułem zachowku. W sprawie niniejszej, skoro syn spadkodawczyni – A. P. nie dożył śmierci swojej matki, zgodnie z art. 931 § 1 i 2 k.c. do spadku po niej w jego miejsce, obok córki – W. P., powołani byliby wnukowie – K. P. (1), K. P. (2) (ojciec N. P. i D. P.) i M. P. (ojciec W. P.). Jednak wobec wydziedziczenia utracili oni przymiot spadkobierców. Zgodnie natomiast z art. 1011 k.c. zstępnym wydziedziczonego zstępnego są uprawnieni do zachowku, chociażby przeżył on spadkodawcę. Uzyskują własne prawo niezależnie od prawa poprzednika.

W sprawie niniejszej, wobec wydziedziczenia wnuków spadkodawczyni uprawnionych z ustawy do 1/2 części spadku po niej, zgodnie z art. 992 k.c. udział ten przypadłby W. P. w 1/2 części (1/4 część całego spadku) oraz N. P. i D. P. po 1/4 części (po 1/8 części całego spadku). Stosownie zatem do art. 991 § 1 k.c. należny im zachówek wynosi odpowiednio: 1/6 (1/4 x 2/3), 1/12 (1/8 x 2/3) i 1/12 (1/8 x 2/3) wartości spadku. Sąd Okręgowy prawidłowo przy tym, zgodnie z art. 996 k.c., odliczył od zachowku należnego W. P. uczynioną przez spadkodawczynię na rzecz jej wstępnego – M. P. darowiznę, która stosownie do art. 993 k.c. podlegała doliczeniu do spadku przy obliczaniu zachowku. W tym stanie rzeczy, w ocenie Sądu Apelacyjnego, Sąd Okręgowy nie naruszył prawa materialnego uwzględniając powództwo małoletnich W. P., N. P. i D. P., a kwoty zasądzone na ich rzecz od pozwanych tytułem zachowku nie mogą być uznane za wygórowane.

Odnosząc się natomiast do podnoszonej w apelacji kwestii rozłożenia zasądzonych kwot na raty, Sąd Apelacyjny zważył, że wprawdzie możliwość taką przewiduje art. 320 k.c., dopuszczając ją w szczególnie uzasadnionych przypadkach, jednak zasądzenie świadczenia w ratach jest uzasadnione jedynie, gdy jego jednorazowe spełnienie przez pozwanego byłoby niemożliwe lub bardzo utrudnione, zaś w ratach – możliwe. Tymczasem, jak wynika z wyjaśnień pozwanych w toku rozprawy apelacyjnej (k. 510), deklarowane przez nich kwoty spłaty czynią ją nierealną, przez co uwzględnienie wniosku apelacji godziłoby w słuszny interes powodów, nie polepszając sytuacji pozwanych, wciąż obciążonych długiem.

Apelacja pozwanych okazała się skuteczna jedynie w tej części, w której wniosek o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenia powództwa dotyczył części zasądzonych na rzecz powodów odsetek ustawowych od należnych im kwot. Zgodnie z art. 481 § 1 k.c. jeżeli dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia pieniężnego, wierzyciel może żądać odsetek za czas opóźnienia, chociażby nie poniósł żadnej szkody i chociażby opóźnienie było następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi. Jeżeli stopa odsetek za opóźnienie nie była z góry oznaczona, należą się odsetki ustawowe (art. 481 § 2 k.c.). Przy czym, jeżeli termin spełnienia świadczenia nie jest oznaczony ani nie wynika z właściwości zobowiązania, świadczenie powinno być spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do wykonania (art. 455 k.c.). Jednakże, skoro ustalenie wartości spadku w celu określenia zachowku oraz obliczenie zachowku następuje według cen z chwili orzekania o roszczeniu z tego tytułu, odsetki od tak ustalonego świadczenia pieniężnego powinny być naliczane dopiero od daty wyrokowania w sprawie. Dopiero bowiem z tym momentem roszczenie o zapłatę tak ustalonej kwoty stało się wymagalne. W tym zakresie Sąd Apelacyjny podziela stanowisko Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu wyrażone w wyroku z dnia z dnia 6 listopada 2012r. wydanym w sprawie I ACa 1105/12 (Lex 1272035) oraz powołanej tam uchwale Sądu Najwyższego z 26 marca 1985r. wydanej w sprawie III CZP 75/84 (OSNC 1985/10/147), a także wyroku Sądu Najwyższego z 25 maja 2005r. wydanym w sprawie I CK 765/04 (Lex 180835). Skoro więc ustalenie wartości spadku po S. P. w celu określenia zachowku należnego powodom oraz obliczenie wysokości zachowku nastąpiło z dniem 25 października 2010r., z tą datą pozwani popadli w zwłokę z jego zapłatą, co przesądziło o dacie należności odsetek ustawowych. Dalej idące żądanie w tym zakresie podlegało oddaleniu, jako niezasadne.

W tym stanie rzeczy, uznając apelację pozwanych za uzasadnioną jedynie o ile odnosiła się do daty należności odsetek ustawowych, zaś w pozostałej części – za pozbawioną podstaw faktycznych i prawnych, Sąd Apelacyjny orzekł, jak w sentencji na zasadzie art. 386 § 1 k.c. i art. 385 k.c. oraz rozstrzygnął o kosztach postępowania apelacyjnego (koszty ustanowienia kuratora dla pozwanej B. P.) stosownie do art. 98 § 1 k.p.c. w zw. z art. 109 § 1 zd. 2 k.p.c.